

УДК 343.627

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/535-537

Дарина ЄВТЄЄВА

заступник директора з наукової роботи
НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук
України, кандидат юридичних наук,
старший дослідник

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ІНФОРМАЦІЙНУ БЕЗПЕКУ ДІТЕЙ: ДО ЗАГАЛЬНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ¹

Інформаційний простір сьогодні є щоденним супутником більшості дітей, зокрема, вони дуже активно використовують інформаційно-комунікаційні системи для здобуття знань, спілкування та з розважальною метою. Однак, перебуваючи в такому просторі, діти наражаються на небезпеку стати потерпілими від різноманітних кримінальних правопорушень. У зв'язку з цим важливим засобом забезпечення їхнього нормального фізичного, психологічного, духовного, статевого та соціального розвитку є кримінально-правова охорона інформаційної безпеки дітей. При цьому слід відмітити, що комплексному вивченню питань кримінально-правової охорони інформаційної безпеки дітей в Україні достатньої уваги в науковій літературі приділено не було.

Характеризуючи кримінальні правопорушення, що посягають на інформаційну безпеку дітей, насамперед варто відзначити, що відповідальність за такі діяння закріплена в 9-ти розділах Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України. При цьому інформаційна безпека, на наш погляд, може претендувати на визнання її об'єктом кримінального правопорушення у всіх відповідних посяганнях. Зокрема, основним об'єктом її можливо визнати у таких правопорушеннях, як перешкоджання роботі електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку шляхом масового розповсюдження повідомлень електрозв'язку – ст. 363-1 КК України; порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер – ст. 163 КК України. У свою чергу, додатковим об'єктом інформаційну безпеку можливо визнати в таких кримінальних правопорушеннях: спонукання неповнолітніх до застосування допінгу – ст. 323 КК України; домагання дитини для сексуальних цілей – ст. 156-1 КК України (обов'язковий об'єкт); домашнє насильство (психологічне) – ст. 126-1 КК України, розбещення неповнолітніх (в інтелектуальній формі) – ст. 156 КК України (факультативний об'єкт).

Власне інформація може бути предметом розглядуваних кримінальних правопорушень (якщо це передбачено або безпосередньо впливає з тієї чи іншої норми КК України) або ж, виступаючи інструментом впливу або досягнення протиправної мети, бути пов'язаною з діянням, способом його вчинення або іншими ознаками.

Як предмет у кримінальних правопорушеннях, що посягають на інформаційну безпеку дітей, інформація виступає як відомості з обмеженим доступом у вигляді, зокрема, таємниці усиновлення (ст. 168 КК України), таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 163 КК України), лікарської таємниці (ст. 145 КК України). Окрім того, на наш погляд, інформація цілком могла б претендувати на визнання її предметом низки інших кримінальних правопорушень, що посягають на інформаційну безпеку дітей, в яких наразі таким предметом вважаються інші речі матеріального світу, з якими, однак, вона тісно пов'язана й фактично виступає їхнім ядром (сутністю). Зокрема, мова йде про твори науки, літератури, мистецтва та інших об'єктів авторського права і суміжних прав (ст. 176 КК

¹ *Примітка.* Зазначена публікація підготовлена в межах виконання теми фундаментального дослідження «Теоретичні, законодавчі та правозастосовні проблеми кримінально-правової охорони інформаційної безпеки в Україні», яка розробляється в Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України.

Україні), твори, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ст. 300 КК України), твори, зображення або інші предмети порнографічного характеру (ст. 301 КК України), матеріали дитячої порнографії (ст. 301-1 КК України), шкідливі програмні засоби, призначені для несанкціонованого втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж (ст. 361-1 КК України). Зазначені твори або інші матеріали виступають формою вираження певної інформації в аудіо-, відео-, текстовому, графічному або іншому форматі, при цьому зазначена інформація охороняється законодавством або, навпаки, становить небезпеку для суспільства. Разом із тим, слід зауважити, що положення щодо визнання інформації до предмета кримінального правопорушення в цих випадках є гіпотезою, що потребує подальшої більш ґрунтовної окремої наукової розробки.

Характеризуючи діяння у кримінальних правопорушеннях проти інформаційної безпеки дітей, можна стверджувати, що вони передбачають активні дії та є різноманітними за характером. Водночас варто відзначити, що деякі діяння можуть бути пов'язані з незаконними операціями з інформацією, інформаційними технологіями або інформаційним впливом. Зокрема:

– при розголошенні таємниці усиновлення (ст. 168 КК України), незаконному розголошенні лікарської таємниці (ст. 145 КК України) відбувається несанкціоноване поширення, використання інформації з обмеженим доступом;

– при розповсюдженні або збуті шкідливих програмних чи технічних засобів, призначених для несанкціонованого втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж (ст. 363-1 КК України) має місце протиправне застосування інформаційних технологій;

– при погрозі вбивством (ст. 129 КК України), психологічному домашньому насильстві (ст. 126-1 КК України), схиланні неповнолітнього до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ч. 2 ст. 315 КК України), спонуканні неповнолітніх до вживання допінгу (ст. 323 КК України), схиланні неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів (ст. 324 КК України) відбувається негативний інформаційний вплив.

Ще однією ознакою кримінальних правопорушень проти інформаційної безпеки дітей може бути спосіб їх вчинення, який може виступати як їх обов'язковою ознакою, так і факультативною. При цьому в одних випадках він тісно пов'язаний із діянням (наприклад, при різних проявах втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність (ст. 304, ч. 3 ст. 300, ч. 3 ст. 301, ч. 3 ст. 302, ч. 3 ст. 303, ч. 3 ст. 307 та ін.), а в інших має більш виражене самостійне значення. Конкретні способи можуть виявлятися в:

– несанкціонованому поширенні, використанні інформації з обмеженим доступом (наприклад, погроза розголошення відомостей, які потерпілий бажає зберегти в таємниці, при вимаганні (ст. 189 КК України);

– неповному або невірогідному використанні інформації (наприклад, застосування обману при шахрайстві (ст. 190 КК України);

– застосуванні інформаційних технологій (наприклад, розбещення неповнолітніх шляхом використання соцмереж (ст. 156 КК України), вчинення шахрайства за допомогою інформаційно-комунікаційних систем (ст. 190 КК України), втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність із використанням месенджерів (ст. 304 КК України та спеціальні щодо неї норми), збут неповнолітньому наркотичних засобів через їх продаж у мережі Інтернет (ст. 307 КК України) та ін.);

– негативному інформаційному впливі (наприклад, умовляння, переконання, погрози тощо при втягненні неповнолітнього у протиправну діяльність (ст. 304 КК України та спеціальні щодо неї норми)).

За конструкцією складу кримінальних правопорушень проти інформаційної безпеки дітей можуть бути матеріальними (шахрайство – ст. 190 КК України), формальними (вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку – ст. 155 КК України, розголошення таємниці усиновлення – ст. 168 КК України) або усіченими (погроза вбивством – ст. 129 КК України, залучення неповнолітнього до незаконного придбання наркотичних засобів з метою збуту (ч. 2 ст. 307 КК України).

Стосовно наслідків розглядуваних кримінальних правопорушень, вони можуть виступати як обов'язкова ознака складу або ж перебувати поза його межами та виражатися у

шкоді дитині, обумовленій застосуванням інформаційних технологій, негативним інформаційним впливом, у недостовірному використанні інформації, несанкціонованому розповсюдженні, використанні й порушенні цілісності, конфіденційності та доступності інформації. Конкретна шкода дитині може виражатися у:

– фізичній шкоді: шкоді життю, здоров'ю дитині (наприклад, доведення до самогубства внаслідок систематичного приниження її гідності; розлад здоров'я внаслідок психологічного домашнього насильства);

– майновій шкоді: втрата коштів або майна внаслідок шахрайських дій;

– шкоді нормальному розвитку дитини – духовному, психічному, інтелектуальному, соціальному (наприклад, шкода психічному й соціальному розвитку дитини від розбещення, вчиненого шляхом дій інформаційного характеру; шкода розвитку дитини за багатьма аспектами від втягнення у протиправну діяльність).

За наявності наслідків як обов'язкової ознаки складу важливе значення набуває встановлення причинного зв'язку між ними та діями.

За суб'єктивною стороною розглядувані правопорушення вчиняються з прямим умислом. Особа усвідомлює характер та суспільну небезпеку своїх дій, передбачає суспільно небезпечні наслідки свого діяння та бажає їх настання. Мотиви та цілі при цьому можуть бути різними.

Що стосується суб'єкта розглядуваних кримінальних правопорушень, він може бути загальним або спеціальним. Серед спеціальних суб'єктів, зокрема, – батько, матір, вітчим, мачуха, член сім'ї чи близький родич, опікун чи піклувальник або особа, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого чи піклування про нього. У зв'язку з покладеними на зазначених осіб обов'язками щодо виховання дітей в низці норм КК України за кримінальні правопорушення, що посягають на інформаційну безпеку дітей, зазначені особи несуть посилену кримінальну відповідальність (ст. 155 КК України (вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку), ст. 156 КК України (вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку), ст. 304 КК України (втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність), ст. 323 КК України (спонукання неповнолітніх до застосування допінгу) [1, с. 131–135].

І. Євтєєва Д. П. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки дітей (підрозд. 2.4) // Міжнародні стандарти та національна кримінально-правова політика у сфері охорони інформаційної безпеки : монографія / за заг. ред. В. І. Борисова, М. В. Карчевського, М. В. Шепітька ; Нац. акад. прав. наук України ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків : Право, 2023. 152 с. С. 123–138.

УДК 343.346.8

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/537-540

Роман КАТОРКІН

старший науковий співробітник
наукової лабораторії соціологічних
та кримінально-правових досліджень
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософії з права

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ, ПЕРЕДБАЧЕНІ ст. 114-2 КК УКРАЇНИ

Відповідно до ст. 34 Конституції України кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [1]. Водночас у цій нормі вказується, що здійснення зазначених прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню